

TALOUSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 32/2000 vp

Hallituksen esitys laeiksi vähittäiskaupan aukioloajoista ja elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain 3 §:n 23 kohdan kumoamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 17 päivänä toukokuuta 2000 lähettänyt talousvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laeiksi vähittäiskaupan aukioloajoista ja elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain 3 §:n 23 kohdan kumoamisesta (HE 49/2000 vp).

Eduskunta-aloitteet

Valiokunta on käsitellyt esityksen yhteydessä:
— lakialoitteen laiksi vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta annetun lain kumoamisesta (LA 59/2000 vp — Kirsi Piha /kok ym.), joka on lähetetty valiokuntaan 16 päivänä toukokuuta 2000, ja
— lakialoitteen laiksi vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta annetun lain muuttamisesta (LA 62/2000 vp — Päivi Räsänen /skl ym.), joka on lähetetty valiokuntaan 16 päivänä toukokuuta 2000.

Lausunto

Eduskunnan päätöksen mukaisesti työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta on antanut hallituksen esityksestä lausunnon (TyVL 7/2000 vp), joka on tämän mietinnön liitteenä.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ylijohtaja Bo-Göran Eriksson, hallitusneuvos Kristian Tammivuori ja ylitarkastaja Ulla Karhu, kauppa- ja teollisuusministeriö
- erikoistutkija Liisa Vuorio, Kilpailuvirasto
- johtaja Eila Kilpiö, Kuluttajatutkimuskeskus
- erikoistutkija Iris Niemi, Tilastokeskus
- pääsihteeri Sinikka Turunen, Suomen Kuluttajaliitto ry
- hallituksen puheenjohtaja Maili Mustonen, Kuluttajat - Konsumenterna ry
- liikenneneuvos Harri Nykänen, Autoalan Keskusliitto AKL ry
- kenttäsihteeri Anita Spring, Auto- ja Konekaupan toimihenkilöliitto
- hallituksen jäsen Olli Eräkivi, Erikoiskaupan Liitto
- asiamies Matti Räsänen, Kaupan Keskusliitto
- johtaja Heikki Ropponen, Kaupan Työnantajaliitto KTL ry
- varapuheenjohtaja Mikko Kääriäinen ja sihteeri Riitta Jotuni, Kioskiliitto
- ensimmäinen sihteeri Nils Komi, Liikealan ammattiliitto ry
- toimitusjohtaja Sirpa Kekäläinen, Suomen Bensinikauppiaitten Liitto SBL
- puheenjohtaja Rauno Kurko ja toiminnanjohtaja Taisto Eronen, Suomen Huonekalukaupan Liitto ry
- toimitusjohtaja Osmo Laine, Päivittäistavara-kauppa ry

- toiminnanjohtaja Jouni Korhonen, Suomen Hiusyrittäjät ry
 - puheenjohtaja Heikki Rinta-Rahko ja johtaja Rauno Vanhanen, Suomen Yrittäjät
 - toimitusjohtaja Sirpa Mansner-Marchese, Kampaamo Beatyhair Sirpa Mansner
 - toimitusjohtaja Juha Kurki, Toimistopiste Oy
 - päivittäistavararyhmän kaupallinen johtaja Timo Palviainen, Wihuri Oy
 - kauppätieteen lisensiaatti Sami Kajalo, Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Lisäksi valiokunta on saanut piispa Wille Riekkisen kirjallisen lausunnon.

HALLITUKSEN ESITYS JA EDUSKUNTA-ALOITTEET

Hallituksen esitys

Esityksen mukaan ammattimaista vähittäiskauppaa saa harjoittaa arkipäivänä kello 7:n ja 21:n välisenä aikana ja lauantaina kello 7:n ja 18:n välisenä aikana.

Ne päivittäistavarakaupan myymälät, joissa vakinainen liiketoimintakäytössä oleva myyntipinta-ala on enintään 400 neliometriä, saavat olla auki kaikkina kuukausina sunnuntaisin kello 12:n ja 21:n välisenä aikana. Muut vähittäiskaupan myymälät saavat olla auki sunnuntaisin samaan kellonaikaan touko-, kesä-, heinä- ja elokuussa sekä marras- ja joulukuussa.

Kaupat tulisi olla kokonaan kiinni kirkollisina juhlapäivinä, vapunpäivänä, äitienpäivänä ja itsenäisyyspäivänä. Uudenvuodenaattona ja vapun aattona kaupat on suljettava viimeistään kello 18.00 sekä joulu- ja juhannusaattona viimeistään kello 13.00. Enintään 400 neliometrin suuruinen päivittäistavarakaupan myymälä saa kuitenkin olla auki enintään neljän tunnin ajan kello 8:n ja 18:n välisenä aikana viimeisenä peräkkäin sattuvasta kirkollisesta juhlapäivästä.

Lääninhallitus voi erityisestä syystä antaa poikkeusluvan ammattimaisen vähittäiskaupan

harjoittamiseen muinakin kuin edellä mainittuina aikoina.

Laki ei koske kioski- ja siihen verrattavaa kauppaa. Laissa säädetään tarkemmin, mitä kioskikaupalla tarkoitetaan.

Voimassa olevasta laista poiketen ehdotus ei koske myöskään parturi- ja kampaamoliikkeitä eikä autokauppaa ja huonekalukauppaa.

Elinkeinonharjoittamisen oikeudesta annettua laista ehdotetaan kumottavaksi kioski- ja siihen verrattavaa kauppaa sekä automaattikauppaa koskeva kohta, koska niitä koskevat säännökset ehdotetaan otettaviksi vähittäiskaupan aukioloaikoja koskevaan lakiin.

Lakialoitteet

Lakialoitteessa LA 59/2000 vp ehdotetaan, että voimassa oleva laki vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta kumotaan eikä aukioloaikoja enää rajoitettaisi lainsäädännöllä.

Lakialoitteessa LA 62/2000 vp vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta annettua lakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että nykyisistä vähittäiskaupan sunnuntaiaukioloista pääsääntöisesti luovuttaisiin.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Valiokunnalla ei ole huomautettavaa hallituksen esitykseen sisältyvän toisen lakiehdotuksen osalta. Vähittäiskaupan aukioloaikoja koskevan lakiehdotuksen osalta valiokunta toteaa seuraavaa:

Valiokunta ehdottaa, että vähittäiskaupan aukioloaikoja säännellään hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen pohjalta. Valiokunta on muuttanut lakiehdotusta siten, että lakia sovelletaan myös huonekalukauppaan sekä parturi- ja kampaamoliikkeisiin.

Valiokunta katsoo, että lailla tulee tukea pienten päivittäistavarakauppojen toimintaedellytyksiä niin, että kaupankäynti ei keskittyisi suuriin myymälöihin taikka päivittäistavarakauppa ohjautuisi enenevässä määrin kioskeihin ja huoltoasemille.

Uudessa maankäyttö- ja rakennuslaissa edellytetään vähittäiskaupan palveluiden alueellisen saatavuuden turvaamista, jotta asukkaille voitaisiin taata lähipalvelut. Valiokunta pitää tärkeänä, että kaavoituksessa käytetään entistä enemmän mahdollisuutta tehdä kuntien yhteisiä yleiskaavoja toimivan kauppapalveluverkon aikaansaamiseksi.

Sunnuntaiaukiolon vaikutusta päivähoitopalveluiden ja joukkoliikenteen kysyntään on vaikea arvioida. Valiokunta painottaa julkisen liikenteen ja päivähoitopalveluiden järjestämistä toimiviksi ottaen huomioon sunnuntaina työskentelevien työntekijöiden ja yrittäjien muuttuvat työajat.

Yksin työskenteleminen on vähittäiskaupan henkilökunnalle työturvallisuusriski. Erityinen riski liittyy tilanteisiin, joissa alkoholia ja tupakkatuotteita myydään iltaisin. Valiokunta pitää tärkeänä yksinään vähittäiskaupassa työskentelevien työntekijöiden työolojen kehittämistä. Työturvallisuuslakitoimikunnan pitää osana työtään selvittää toimenpiteet yksinään vähittäiskaupassa työskentelevien aseman ja työolojen parantamiseksi. Riskien arvioinnin perusteella tulee määritellä ne olosuhteet, joissa yksin työskentelyä ei voida sallia.

Nykyisen hallituksen hallitusohjelmassa todetaan, että "hallitus selvittää voimassa olevien aukiolosäännösten vaikutuksia kuluttajien etuihin, kaupan rakenteeseen ja kaupan henkilöstön asemaan". Edellä olevaan ja uuden lain säätämiseen liittyen valiokunta ehdottaa kahta lausumaa.

Valiokunta viittaa myös siihen, mitä työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta toteaa lausunnossaan.

Yksityiskohtaiset perustelut

Lain nimike, 1, 2 ja 3 §. Valiokunta on muuttanut lakiehdotusta siten, että lakia sovelletaan

myös parturi- ja kampaamoliikkeisiin. Valiokunta on tehnyt tätä koskevat täydennykset edellä mainittuihin kohtiin.

1 §. Valiokunta on muuttanut lakiehdotusta siten, että parturi- ja kampaamoliikettä saa harjoittaa arkisin ja lauantaisin sekä sunnuntaisin, jollei laissa toisin säädetä, touko-, kesä-, heinä- ja elokuussa sekä marras- ja joulukuussa samaan aikaan kuin ammattimaista vähittäiskauppaa.

Pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan päivittäistavarakaupan myymälät, joissa vakinainen liiketoimintakäytössä oleva myyntipinta-ala on enintään 400 neliometriä, saavat olla auki sunnuntaisin kaikkina kuukausina lukuun ottamatta 2 §:ssä säädettyjä rajoituksia.

Valiokunta toteaa, että myyntipinta-alaa määriteltäessä siihen lasketaan tilat, joissa myyntitoimintaa harjoitetaan, kuten tavara-alueet, käytävät sekä kassa- ja myyntitiskialueet. Myyntipinta-alaan ei lasketa alueita, joihin vain henkilökunnalla on pääsymahdollisuus, kuten sosiaali-, säilytys- ja varastotiloja.

2 §. Valiokunta on täydentänyt 1 momenttia siten, että säännöksessä mainitut juhlapäivien aukioloaikojen rajoitukset koskevat myös parturi- ja kampaamoliikkeitä.

Työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan lausuntoon viitaten valiokunta on lisännyt 1 momenttiin isänpäivän, jolloin ei saa harjoittaa ammattimaista vähittäiskauppaa eikä parturi- ja kampaamoliikettä.

3 §. Valiokunta on täydentänyt säännöstä siten, että lääninhallitus voi erityisestä syystä myöntää poikkeusluvan myös parturi- ja kampaamoliikkeen harjoittamiseen muinakin kuin laissa säädettyinä aikoina.

Valiokunnan kannan mukaan yksinomaisena syynä poikkeusluvan myöntämiseen ei yleensä voida pitää sitä, että poikkeusluvan hakijan kanssa kilpaileva myymälä käyttää hyväkseen neliometriraajan perustuvaa laajempaa aukiolo-oikeutta.

4 §. Valiokunta on poistanut lain soveltamisalan rajoituksista huonekalukaupan. Tämä mer-

kitsee sitä, että lain säännökset koskevat myös huonekalukaupan aukioloa.

Aloitteet

Valiokunta ehdottaa, että vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloaikoja säännellään hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen pohjalta ja että lakialoitteisiin sisältyvät lakiehdotukset hylätään.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella talousvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että hallituksen esitykseen sisältyvä 2. lakiehdotus hyväksytään muuttamattomana,

että hallituksen esitykseen sisältyvä 1. lakiehdotus hyväksytään muutettuna (Valiokunnan muutosehdotukset),

että lakialoitteisiin LA 59/2000 vp ja LA 62/2000 vp sisältyvät lakiehdotukset hylätään ja

että hyväksytään kaksi lausumaa (Valiokunnan lausumaehdotukset).

Valiokunnan muutosehdotukset

1.

Laki

vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Soveltamisala ja aukioloajat

Ammattimaista vähittäiskauppaa sekä parturi- ja kampaamoliikettä saa harjoittaa, jollei tässä laissa toisin säädetä, arkipäivänä kello 7:n ja 21:n välisenä aikana, paitsi lauantaina kello 7:n ja 18:n välisenä aikana.

Sunnuntaina ammattimaista vähittäiskauppaa sekä parturi- ja kampaamoliikettä saa harjoittaa, jollei tässä laissa toisin säädetä, kello 12:n ja 21:n välisenä aikana:

(1 kohta kuten HE)

2) muissa vähittäiskaupan myymälöissä sekä parturi- ja kampaamoliikkeissä touko-, kesä-, heinä- ja elokuussa sekä marras- ja joulukuussa.

(3 mom. kuten HE)

2 §

Juhlapäivien aukioloajat

Ammattimaista vähittäiskauppaa sekä parturi- ja kampaamoliikettä ei saa harjoittaa kirkollisena juhlapäivänä, vapunpäivänä, äitienpäivänä, isänpäivänä eikä itsenäisyyspäivänä eikä kello 18:n jälkeen uudenvuodenaattona ja vapun aattona eikä kello 13:n jälkeen jouluaattona ja juhannusaattona.

(2 mom. kuten HE)

3 §

Poikkeusluvut

Lääninhallitus voi erityisestä syystä sallia ammattimaisen vähittäiskaupan *sekä parturi- ja kampaamoliikkeen* harjoittamisen muinakin kuin 1 ja 2 §:ssä säädettyinä aikoina. Erityisenä syynä pidetään liikkeen sijaintiin, matkailuun, yleisötapahtumiin tai vastaaviin tilanteisiin liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat palvelujen kysyntään. Lupa voidaan myöntää joko määräajaksi tai toistaiseksi.

(2 mom. kuten HE)

4 §

Soveltamisalan rajoitukset

Tämä laki ei koske:

(1—9 kohta kuten HE)

10) (*poist.*)

(10—15 kohta kuten HE:n 11—16 kohta)

5—8 §

(Kuten HE)

Valiokunnan lausumaehdotukset

1. *Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto seuraa vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista annetun lain vaikutuksia työnteekijöiden asemaan ja päivittäistavara-kaupan jakautumiseen erityyppisissä liikkeissä.*

2. *Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto antaa eduskunnan asianomaiselle valiokunnalle vuosittain selvityksen vähittäiskaupan muutoksista ja eduskunnalle perusteellisen selonteon vähittäiskaupan kehityksestä, kun laki on ollut voimassa 3—5 vuotta. Lakiin ei tule ehdottaa muutoksia ennen kuin eduskunta on käsitellyt edellä mainitun selonteon.*

Helsingissä 23 päivänä marraskuuta 2000

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Leena Luhtanen /sd
vpj. Mari Kiviniemi /kesk
jäs. Janina Andersson /vihr
Jouni Backman /sd
Klaus Hellberg /sd
Mikko Immonen /vas
Reijo Kallio /sd
Marja-Leena Kempainen /skl

Pekka Kuosmanen /kok
Olli Nepponen /kok
Antti Rantakangas /kesk
Ola Rosendahl /r
Mauri Salo /kesk
Juhani Sjöblom /kok
vjäs. Jari Leppä /kesk
Pertti Mäki-Hakola /kok.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Eelis Roikonen.

VASTALAUSE

Perustelut

Nykyinen, vuonna 1997 voimaan tullut laki vähittäiskaupan aukioloajoista mahdollistaa riittävät edellytykset kauppojen aukiololle arkisin. Valiokuntakäsittelyssä ei ole tullut ilmi riittäviä perusteita nykyinsäädännön muuttamiseksi.

Pian neljä vuotta voimassa olleen lain aikana ei sunnuntiaukiolon lisääntyminen ole tuonut odotetusti kokonaistasolla lisämyyntiä eikä uusia työpaikkoja. Myynnin kokonaismäärä ei ole juuri kasvanut ja arkimyynti on jopa hieman laskenut. Sunnuntaityön aiheuttamat lisäkustannukset tulevat tuotteiden ja palvelujen hinnoissa kuluttajan maksettaviksi. Etenkään erikoisliikkeissä, joissa henkilökuntaa tarvitaan runsaasti asiakaspalveluun, sunnuntaimyynti ei ole ollut juurikaan kannattavaa sunnuntaityöstä aiheutuvien lisäpalkkakustannusten vuoksi.

Tutkimusten mukaan osa-aikaisten ja määräaikaisten työsuhteiden määrä on kaupan alalla lisääntynyt voimakkaasti ja samalla on työntekijöiden epävarmuus lisääntynyt. Osa- ja määräaikaisten työntekijöiden työkokemus ja alan koulutus on usein puutteellista, mikä heijastuu suoraan asiakaspalveluun ja työn laatuun. Erityisesti tämä ongelma on noussut esille erikoistavaramyymälöiden kohdalla.

Sunnuntaisin työskennellään minimihenkilöstöllä, usein jopa yksin. Työturvallisuuteen liittyvät uhat ovat kasvaneet yksintyöskentelyn myötä ja myyjiin kohdistuvat vaaratilanteet ovatkin huolestuttavassa määrin lisääntyneet. Työturvallisuushat todetaan myös mietinnössä, kuitenkin huomioimatta niitä lain sisällön osalta.

Kilpailusyistä perheyrittäjät ja monet pienyrittäjät joutuisivat yhä useammin pitämään liikettä auki myös sunnuntaisin ja tekemään näin seitsemänpäiväistä viikkoa. Sunnuntiaukiolon vapauttaminen on jo nykyisen lainsäädännön myötä heikentänyt etenkin monien pienten erikoistavarakauppojen elinmahdollisuuksia sekä luonut kohtuuttomia paineita pienten liikkeiden omistajille.

Valiokunnan mietintöön tehty muutos, jonka myötä lain piiriin tuodaan myös parturi- ja kamppaamoliikkeet sekä huonekalukaupat, on parannus hallituksen esitykseen. Kyseisten alojen edustajat ovat suhtautuneet aukiolon laajennukseen nykyisestä pääsääntöisesti kielteisesti tai pitäen sitä tarpeettomana. Siksi aukiolon laajennus on kokonaisuudessaan tarpeeton. Valiokunnan mietintöön tehty lisäys isäinpäivän kuulumisesta niiden juhlapäivien joukkoon, jolloin vähittäiskauppaa ei saa harjoittaa, on myönteinen korjaus hallituksen esitykseen nähden.

Pienet kaupat eivät kykene yleisesti ottaen hyödyntämään laajentuvia aukiolomahdollisuuksia samoin kuin suuremmat kaupat tai suurien kauppaketjujen yksiköt, joiden mainontaa hoidetaan keskitetysti. Tämä lisää entisestään kaupan keskittymistä ja vähentää pienten kauppojen osuutta. Suurten ostoskeskusten syntyminen taajamien ulkopuolelle ja siitä aiheutuva lähikauppojen ja kioskien väheneminen vaikeuttaa huomattavasti joustavaa kaupassakäyntiä etenkin autottomien ihmisten, kuten vanhusten ja opiskelijoiden, osalta.

Esityksellä ei asiantuntijakuulemisten perusteella ole parantavaa työllisyysvaikutusta. Kaupan työntekijöille lakimuutoksesta aiheutuisi hankaluuksia työaikoihin ja työturvallisuuteen liittyen sekä käytännön ongelmia, kuten lasten päivähoidon järjestäminen sunnuntaina. Edellä kuvatut asiat ovat jo nykyisenkin lain aikana tuottaneet ongelmia ja ne vain pahenisivat tämän lakiesityksen toteutumisen myötä.

Valiokunnan mietinnössä todetaan, että "valiokunta painottaa julkisen liikenteen ja päivähoitopalveluiden järjestämistä toimiviksi ottaen huomioon sunnuntaina työskentelevien työntekijöiden ja yrittäjien muuttuvat työajat". Tämä sinänsä tärkeä toivomus tulee kuitenkin jättämään pelkäksi korulauseeksi, sillä toimivaa päivähoitoa tai joukkoliikennettä ei etenkin pienemmillä paikkakunnilla ja haja-asutusalueilla

pystytä laajentamaan ottaen huomioon yhden työntekijäryhmän tarpeet.

Lainmuutoksen edut kuluttajille olisivat vähäiset. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on tullut esille, ettei sunnuntaikaupan vapauttaminen ole saanut niin suurta kannatusta kuin on etukäteen oletettu. Valiokunnassa kuulluista asiantuntijoista varsin suuri osa vastusti esitystä tai suhtautui siihen hyvin kriittisesti. Vastustajien mielipiteitä ei ole esitystä tehtäessä riittävästi huomioitu, esimerkiksi työntekijöiden ja erikoistavarakauppiaiden näkökannat ovat jääneet liian vähälle huomiolle.

Lakiesitystä on arvioitava myös eettisenä arvovalintana, ei pelkästään taloudellisena kysymyksenä. Kauppojen sunnuntaiaukiolo vie väistämättä yhteiskuntaa kohti ympärivuorokautista ja seitsemänpäiväistä palveluyhteiskuntaa, jossa entistä useampien työntekijäryhmien työajat ulottuvat iltaan, yöhön ja viikonloppuihin, mikä aiheuttaa kiistatta paineita näiden työntekijöiden yksityiselämälle ja perheille.

Ihminen tarvitsee työn ja levon rytmittämistä. Fyysisen levon lisäksi hän tarvitsee myös henkistä rauhoittumista. Yhteiskunnan järjestyksen ja perhe-elämän kannalta on mielekästä, että kansalaisten lepopäivät eivät osu minne ta-

hansa, vaan että niin perheen päivähoitoikäisillä kuin koululaisilla ja vanhemmillakin on pääsääntöisesti sama lepopäivä. Mitä enemmän työtä siirretään sunnuntaille, sitä vähemmän perheille tarjoutuu mahdollisuuksia yhteisen vapaa-päivän viettoon.

Sunnuntaina kaupoissa asioiminen on tietenkin jokaisen oma valinta. Kuitenkin asiakasvirtoja pyritään osin ohjaamaan jo nykyisinkin hyvin edullisilla, vain sunnuntaina voimassa olevilla tarjouksilla. Tämä taas asettaa kyseenalaiseksi alkuperäisen perustelun kauppojen sunnuntaiaukiololle.

Hallitusohjelmassa todetaan, että "hallitus selvittää voimassa olevien aukiolosäännösten vaikutuksia kuluttajien etuihin, kaupan rakenteeseen ja kaupan henkilöstön asemaan". Tällaisia kattavia selvityksiä ei hallituksella ole. Myöskään valiokuntakäsittelyn aikana ei asiantuntijalausunnoista ole ilmennyt selkeästi myönteisiä tutkimustuloksia, joiden perusteella lainmuutos olisi syytä toteuttaa.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että lakiehdotukset hylätään.

Helsingissä 23 päivänä marraskuuta 2000

Marja-Leena Kemppainen /skl
Mari Kiviniemi /kesk
Antti Rantakangas /kesk

Mauri Salo /kesk
Jari Leppä /kesk

TaVM 32/2000 vp — HE 49/2000 vp